ILEANA IRIMESCU

TEMESWAR

Influența limbii germane asupra limbii române. Corecturi şi completări

În general, specialiştii sunt de acord că problema influenței limbii germane asupra limbii române a fost insuficient cercetată. Acest lucru a fost posibil şi pentru că, la vremea când s-au scris cele mai ample lucrări despre această influență lingvistică, nu existau încă toate tratatele de dialectologie germană sau toate dicționarele dialectale germane de care putem noi dispune astăzi, pentru a detecta aceste elemente şi a putea evalua mai bine ponderea elementului lexical de origine germană în română.

Dorim să înlăturăm de la început impresia unei critici severe asupra câtorva lucrări apărute până acum, care tratează această problemă – aşa cum s-ar putea crede că a fost intenția noastră – deoarece, din lipsă de timp, nu vom insista şi asupra părților bune ale lucrărilor discutate. Adăugăm, deci, că fiecare dintre aceste lucrări a contribuit masiv la clarificarea problemelor legate de influența limbii germane asupra limbii române. Ar fi nedrept din partea noastră să nu spunem acest lucru, pentru că puțini au fost cei care s-au încumetat să trateze acest subiect şi cele doar câteva observații pe care le vom face nu trebuie să dea impresia că aceste studii nu au o valoare ridicată. Dacă am adus unele obiecții, am făcut-o pentru că am considerat necesar să corectăm ceea ce nu corespunde realității lingvistice descrise, pentru a putea împiedica folosirea greşită a unor informații neconforme cu realitatea şi perpetuarea acestora. Cât de uşor se poate greşi, o demonstrează un singur alineat scris de Sextil Puşcariu, care cunoştea bine limba germană literară în mod sigur, dar nu a bănuit cât de mari sunt într-adevăr diferențele dintre aceasta şi dialectele germane. Deşi Puşcariu se referă la influența limbii germane asupra limbii române, am luat în discuție acest pasaj pentru a invita la precauție şi la verificarea afirmațiilor lansate în pripă.

În ***Limba română***, vol. I, p. 273, Sextil Puşcariu pune pe seama influenței române în dialectele săseşti din Transilvania folosirea dublei negații de către saşi, pe care el o consideră o inovație. De fapt, dubla negație, ca arhaism morfologic în germană, s-a mai păstrat încă dialectal chiar şi la şvabii din Banat, şi deci cu atât mai mult la saşii transilvăneni, care sosesc pe aceste meleaguri cu o fază arhaică de limbă germană, păstrarea dublei negații putând fi eventual întărită de fenomenul de limbă similar din română. În *Sieb-sächs* V 93, s. v. *kein* găsim următoarele exemple: la 1494 – "Kain mester sal keinen nit fwderen noch Arbeth geben"; la 1609/15 "keiner dem andern nichts rest blieb"; la 1761 – "ohne gürtel soll keiner niehmals gehen"; în jurul anului 1900 este obişnuită construcția cu negativ dublu *kener net*. După cum se vede, dubla negație s-a păstrat mult timp dialectal în limba

BDD-A13225 © 2001 Mirton Verlag
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:40 UTC)

saşilor din Transilvania. Exemplul dat de Puşcariu este: *ech hun nätjen Kretser ge:lt nätj verdänjt*. Sinonimul lui *kein* este *nichein* cu variantele sale (*Sieb-sächs* V 93, s. v. *kein*).
Tot Puşcariu, în acelaşi alineat, pune pe seama influenței limbii române asupra dialectelor săseşti din Transilvania o topică ce se aseamănă foarte mult cu cea a limbii române. Atragem aici atenția că topica germanei literare nu se suprapune întotdeauna cu cea specifică diferitelor dialecte germane, şi, deci s-ar putea să nu fie vorba de o influență românească. Exemple de genul *..., obwohl er kommt nicht*..., înregistrate astăzi în spațiul lingvistic german la vorbitori care nu vorbesc neapărat dialect, în care nu se respectă poziția finală a verbului în propozițiile secundare, sau nu se respectă bine cunoscuta *Rahmenstellung* (poziție de încadrare) a verbului în alte exemple, nu sunt rareori întâlnite. Asemenea cazuri nu sunt rare nici în dialectele şvăbeşti vorbite în Banat sau odinioară în Bucovina. Topica actuală a limbii germane, poziția fixă a verbului (finit) în propoziția principală şi în secundară a devenit normă abia în secolul al XVI-lea, respectiv al XVII-lea. Poziția finală a verbului în secundară şi fixarea ei pot fi urmărite în scrierile lui Martin Luther. Topica actuală a limbii germane este deci de proveniență cultă. Tot în aceeaşi perioadă se impun construcțiile culte hipotactice, care, exagerate, sunt mai apoi combătute de către scriitorii şi poeții secolului al XVII-lea.(Joachim Schildt, ***Kurze Geschichte der deutschen Sprache***, Berlin, 1991.)
Exemplele date de Puşcariu sunt: *nätj dau do* 'nu face asta' şi *nîimmentem so: et* 'nu spune asta nimănui'. Bernhard Capesius, în articolul *Wesen und Werden des Siebenbürgisch-Sächsischen*, în Helmut Kelp (coord.), ***Germanistische Linguistik in Rumänien. 1958-1983***, Bucureşti, 1993, p. 69, notează: "Im Verbotsatz steht die Negation am Anfang: *net goŋk duer!* (Geh nicht hin!), *nemi ri:ed ese felt!* (Rede nicht mehr so viel!). Diese in fast allen idg. und germ. Sprachen und auch noch im Ahd. übliche, erst im Mhd. bzw. Nhd. abgekommene, aber auch in den binnendeutschen Mundarten nicht mehr übliche Wortstellung ist kaum durch den Einfluß des Rumänischen und Magyarischen erst im Sbg.-S. wieder hergestellt worden, sondern dadurch höchstens bewahrt geblieben."
Sensul “cerul gurii” al săs. *Himmel*, nu este neapărat, după cum afirmă Puşcariu în acelaşi alineat, împrumutat din română, ci el poate fi atestat în Rhein II, s. v. *Himmel*, deci în dialectul vorbit în zona principală din care au venit coloniştii saşi la noi.
Ultimul exemplu din ***Limba română***, vol. I, p. 273, de folosire "după românescul *la*" a prepoziției germane *bei*, reprezintă, pentru cunoscători, o altă pildă de particularitate a dialectelor germane din vestul teritoriului lingvistic german (Westmitteldeutsch) (de exemplu: *Komm bei mich!*, în loc de *Komm zu mir! Ich gehe bei der Post*, în loc de *Ich gehe zur Post.*). Din acele împrejurimi au fost colonizați o mare parte a strămoşilor saşilor transilvăneni, şi deci apariția fenomenului în dialectele săseşti nu ar trebui să ne surprindă. B. Capesius, *lucr. cit.*, p. 69, se referă tocmai la folosirea diferită față de germana literară a prepozițiilor în dialectele săseşti: "Ein bisher noch wenig beachtetes Gebiet ist der von der Schriftsprache häufig abweichende Gebrauch verschiedener Präpositionen. Dazu gehört die allgemein sbg.-s. übliche Verwendung von "bei" mit dem Akk. auf die Frage „wohin?" (Adică *bei* şi în locul prepoziției *zu.*)" În continuare, Capesius dă exemple şi mai ciudate de folosire a prepoziției *mit* altfel

BDD-A13225 © 2001 Mirton Verlag
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:40 UTC)

decât în limba germană literară.
Riscul unei cercetări pe un teren atât de alunecos este, după cum ne putem da uşor seama, foarte mare. Un prim simptom al cunoaşterii insuficiente a elementelor germane preluate este atribuirea unor fenomene de limbă germană (veche sau dialectală) influenței româneşti, aşa cum am arătat mai sus, iar un al doilea îl constituie explicarea unor transformări fonetice pe terenul limbii române, atunci când ele de fapt nu trebuie explicate, pentru că etimonul de origine germană dialectală este reprodus aproape exact în română, doar că el nu este bine cunoscut şi deseori identificat cu corespondentul său din germana literară, de către cercetători. Tot aşa, sunt explicate aşa-zisele condensări semantice, ca având loc pe terenul limbii române, când de fapt au loc pe terenul limbii germane: germ. *Speise(kammer)* 'cămară' > rom. *spais, spaiț*, germ. *Leder(meister)* > rom. *Ledăr* 'pielar', sau căderea sufixului *-er* pe terenul limbii române: germ. *Leder(er)* > rom. *ledăr* 'pielar', care are loc tot pe terenul limbii germane, aşa cum o arată clar dicționarele dialectale.
O lucrare consacrată tocmai acestui domeniu al relațiilor lingvistice româno-germane este şi publicația ***Interferenzen in den Sprachen und Dialekten Südosteuropas***, coordonată de Hans Gehl şi Maria Purdela Sitaru, în *Materialien*, Heft 4,Tübingen, 1994. Volumul, pe drept apreciat în nenumărate recenzii, reprezintă o sursă de informație valoroasă pentru cercetarea influenței lexicale germane în română. Articolul *Rumänische Fachausdrücke deutscher Herkunft im Bereich der Kochkunst. Lexikalische und etymologische Anmerkungen*, p. 121-139, reprezintă o cercetare inovatoare şi exemplară a materialului lexical de origine germană din limba română, mai precis din domeniul produselor culinare şi din sfera semantică a gătitului. Fără a intra în amănunte, vom încerca să aducem completările cele mai necesare. În partea finală a lucrării se propune o clasificare a împrumuturilor de origine germană în funcție de dialectul german din care acestea provin. Această încercare, temerară chiar şi pentru un germanist, are însă câteva mici scăpări.
Printre particularitățile dialectale germane renano-francone, se strecoară şi unele de tip cel puțin şi bavarez, pentru simplul motiv că nu se face distincția dintre vocala *a:*, lungă, şi cea scurtă, *a*, care au un tratament diferit în diversele dialecte germane discutate aici. Un *a* scurt se închide la *o* [å] în dialectele preponderent bavareze din Banat, pe când un *a:* lung se închide la å*:* sau chiar *o:, ou* în dialectele de tip renano-francon din Banat. [Lungimea vocalei este marcată prin cele două puncte *:*.]. De exemplu: rheinfr*. Strouß*, bair. *Månn*.
Apoi vocala labială *ü* nu este "înlocuită" (ersetzt), ci trece în faza *i*, îşi pierde caracterul labial (Entrundung) în dialectele germane, dar nu numai în cele renano-francone, fenomenul fiind mult mai răspândit în jumătatea sudică a spațiului lingvistic german. Este vorba deci, mai degrabă de o "alunecare" a sunetului. (De exemplu: germ. lit. *bügeln* – germ. dial. *bigle* [piglă] – rom. băn. *a piglui.*)
Singurul exemplu în care vocala labială *ü* din germană ar fi trecut pe terenul limbii române în faza *u*, poate fi uşor combătut cu argumentele autorilor enunțate în lucrare cu un rând mai sus, în care se spune că formele fără "Umlaut" (alternanță vocalică), provin din bavareză. Exemplul dat este *a dunstui*, care provine dintr-o formă germană fără "Umlaut" *dunsten*.
Asupra adaptării sunetului *ă* (*Schwa*, redat tot prin *ă* de noi din motive de ordin

BDD-A13225 © 2001 Mirton Verlag
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:40 UTC)

tehnic) din germ. *Zimmăt, Zellăr, Zuckăr*, care în română a "devenit" ***ă***, nu credem că trebuie să se mai insiste, deoarece diferențele dintre cele două sunete nu reprezintă pentru vorbitorii, care au preluat termenii ce le conțin, nici o dificultate de adaptare, ele fiind foarte asemănătoare.

O carte fundametală pentru acest domeniu este cea a lui V. Arvinte, ***Die deutschen Entlehnungen in den rumänischen Mundarten*** (nach den Angaben des rumänischen Sprachatlasses), Berlin, 1971. Această lucrare, apărută de aproape 30 de ani, nu este suficient cunoscută, deşi are valoare de piatră de fundament pentru cercetările în domeniul influenței limbii germane asupra românei. Acest lucru, insuficiența cunoaşterii ei, se datoreşte şi faptului că nu a fost tradusă încă în limba română şi că circulă într-un număr destul de redus de exemplare. În ciuda faptului că materialul prelucrat este doar cel cules de anchetatorii ***ALR***, elementul lexical de origine germană din română este masiv reprezentat, foarte bine şi cu precauție interpretat.

Şi în privința lucrărilor cercetătorului ieşean, se observă o evoluție în timp, în sensul abordării mult mai cu prudență a problemelor legate de clasificarea şi încadrarea dialectală şi în diferite etape de timp a elementelor lexicale germane preluate în română. Astfel, în articolul său "Criterii de determinare a împrumuturilor săseşti ale limbii române", {publicat în ***Anuar de lingvistică şi istorie literară***, X (1965), Iaşi, p. 97-105. Versiunea franceză în ***RRL***, X, nr. 1-3, 127-132,} la pagina 102 afirmă: Împrumuturile în care nu apare cea de a doua mutație consonantică germană – există câteva exemple – provin cu siguranță din dialectul săsesc transilvănean, în care acest fenomen nu s-a petrecut în toate cazurile. Exemple: rom. *pipă* "canea", față de germ. *Pfeife*, rom. *perj* (< săs. *piärš*), față de germ. *Pfirsich*, rom. *cop* "vas de lut", față de germ. *Kopf* (în rom. există şi forma cu mutație consonantică *cofă*, tot de origine săsească). În constituirea dialectului săsesc au participat şi elemente provenind din germana de jos (niederdeutsch). Totuşi, cea mai mare parte a "şvabilor" bănățeni şi a celor bucovineni, vorbeşte sau vorbea dialecte de tip renano-francon în care această a doua mutație consonantică nu avut loc. Astfel, din aceste dialecte, aşa-numite "Appel-Mundarten", vorbite mai ales în județul Timiş, au fost împrumutate şi cuvinte care nu prezintă fenomenul fricatizării oclusivei surde labiale *p* > *pf*. Un astfel de cuvânt, destul de tânăr, aşa cum ne-o arată şi realitatea pe care o desemnează, şi care în nici un caz nu este săsism, este rom. băn. *bubicop* 'frizură băiețească purtată de femei în anii '20-'30' [*DSB* IV s. v.], cf. germ. *Bubikopf*. Alt cuvânt care se sustrage rigorii criteriului enunțat de V. Arvinte este rom. *cramp* 'târnăcop' (cf. germ. *Kramp* 'Spitzhacke'), care nu numai că nu este săsesc, dar provine chiar din dialectul german bavarez, în care însă a fost împrumutat (v. Kluge, s. v.) din germana de jos. Dacă l-am fi găsit şi în dicționarele dialectale germane în care este prelucrat materialul lexical din principalele teritorii de proveniență a germanilor din România, am fi înclinat spre o altă soluție. Situația este, după cum se poate lesne observa, destul de complicată. În dialectele germane bavareze, în care a avut loc a doua mutație consonantică, există deci şi cuvinte în care nu a avut loc cea de-a doua mutație consonantică, deoarece au fost împumutate din dialecte germane de jos (Niederdeutsch) sau de mijloc (Mitteldeutsch) la o dată mai recentă.

Astăzi, când există atâtea lucrări de sinteză cu privire la dezvoltarea lingvistică şi istorică a dialectelor germane, ar fi păcat să nu se apeleze la ele, pentru a clarifica

BDD-A13225 © 2001 Mirton Verlag
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:40 UTC)

o parte încă incomplet desluşită din istoria limbii române. În continuare, vom prezenta fapte care, pentru germanişti, par desigur banale, dar care găsim necesar să fie cunoscute şi de cei care doresc să înţeleagă acest fenomen complex al pătrunderii cuvintelor germane în limba română.

Încercări de periodizare a împrumuturilor germane, în funcţie de repartiţia lor teritorială sau de data atestării lor, s-au mai făcut. (Vezi, de ex., Vasile, Arvinte, "Criterii de determinare a împrumuturilor săseşti ale limbii române", în ***Anuar de lingvistică şi istorie literară***, X/1965), Iaşi, 97-105. Versiunea franceză în ***RRL***, X, nr. 1-3, 127-132. De asemenea s-a arătat în numeroase lucrări că unele cuvinte au intrat pe cale "orizontală", populară, în limba română, iar altele pe cale "verticală", culturală, la distanţă. Particularităţile fonetice care fac să fie recunoscute etimoanele aparţinând cutărui sau cutărui dialect german nu sunt conţinute însă în toate cuvintele de origine germană din română. De asemenea, faptul că dialectele germane vorbite la noi nu continuă în formă pură dialectele germane din teritoriile de origine ale coloniştilor germani, ci reprezintă dialecte mai mult sau mai puţin mixte, rezultate ale unei duble nivelări (una locală, între coloniştii veniţi din regiuni mai mult sau mai puţin îndepărtate, şi una interlocală, survenită în urma contactului nemţilor din diferitele localităţi germane de la noi), nu uşurează situaţia. O cunoaştere a situaţiei dialectelor germane vorbite la noi, pune pe orice cercetător în gardă, înainte de a trage concluzii pripite cu privire la această problemă. Nu trebuie uitată nici situaţia specială a limbii germane literare faţă de dialectele germane, diferenţa mare dintre acestea şi limba scrisă şi diferenţele mari dintre ele, în comparaţie cu situaţia dacoromânei faţă de subunităţile ei dialectale. Situaţia extralingvistică, contextele sociale, istorice şi economice invocate, pot servi deseori, dar nu întotdeauna, ca argumente.

Propunem, deocamdată, două criterii de departajare cronologică a cuvintelor de origine germană din limba română, cu menţiunea că pot exista întotdeauna excepţii, şi că cel de-al doilea a fost deja folosit şi comentat în literatura de specialitate:

1. Substantivele feminine din română terminate în *-ă*, care provin din substantive feminine germane cu finala în *-e* [ă], reprezintă fie împrumuturi din germană făcute la o dată foarte timpurie (*cantă, jufă, aptică, ciuhă* etc.), fie împrumuturi, ceva mai noi, făcute din germana literară (*ştanţă, mufă, clupă, bormaşină* etc.). Acestea din urmă reprezintă mai ales termeni tehnici din sfera diverselor meşteşuguri sau meserii. Astfel, substantivele româneşti provenite din forme dialectale germane în care acest *-e* [e] sau [ă] final a căzut, reprezintă împrumuturi populare, dar mai recente (*şpiţ* – germ. *Spitze, şpalt* – germ. *Spalt, cant* – germ. *Kante*).

Chiar dacă astăzi acest *-e* [e], [ă] final al substantivelor feminine din dialectele săseşti de la noi a căzut, aceasta nu înseamnă că, aşa cum o arată exemplele, el nu a existat în perioada timpurie în care s-au făcut aceste împrumuturi. La noi au sosit şi vorbitori ai unor dialecte germane din zonele în care acest *-e* final la feminine s-a păstrat până astăzi.

2. Cuvintele româneşti în care fricativa alveolară predorsală dentală *s-* [z-] iniţial din germană sau *-s-* [-z-] intervocalic, are reflexul *j-*, respectiv *-j-* reprezintă împrumuturi foarte vechi, săseşti (*jufă, joagăr, strujac, jeţ, jeţar* (faţă de mai noul *zeţar*), *jechilă*; *glajă* de exemplu).

Nu putem să nu amintim că majoritatea cuvintelor de origine germană intrate foarte

BDD-A13225 © 2001 Mirton Verlag
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:40 UTC)

devreme în română din dialectele săseşti vorbite în Transilvania, sau chiar în afara arcului carpatic, o vreme, a fost atribuită influenței maghiare în română. Faptul că nu există însă şi un etimon maghiar pentru unele dintre aceste cuvinte (pentru *jeţar, jeţ, jechilă* sau *joagăr*, de exemplu) ne face să credem că o astfel de încadrare este întemeiată. Situația aproape paralelă a adaptării în ambele limbi, română şi maghiară a germanului *s*- [z-] sau -*s*- [-z-] > *j*-, -*j*-, în împrumuturile vechi de origine germană o discutăm şi mai jos. Acelaşi reflex apare şi în cazul împrumuturilor timpurii făcute din germană în limba poloneză şi în slovenă. De fapt, în documentele de limbă slovenă veche, scrise sub influența ortografiei germanei de sus vechi (Althochdeutsch) este folosit grafemul *s* pentru sl. [sic!] *š* şi *ž*, iar *z*, pentru sl. *s* şi *z*, de unde unii lingvişti au tras concluzia că fricativa (germana de sus veche) ahd. *s* era articulată dorsal, asemănător cu sunetul [ʃ] din germana actuală. Aceasta ar fi însemnat însă că limba germană ar ocupa o poziție aparte în cadrul celorlaltor limbi germanice, din acest punct de vedere, fapt care i-a făcut pe alți lingvişti, precum Hermann Paul, de exemplu, să respingă această ipoteză. O discuție mai veche poate fi urmărită în Hermann Paul, ***Deutsche Grammatik***, I, Halle/ Saale, 1958, p. 349-350. Într-o lucrare astăzi la îndemâna oricui, Werner König, ***dtv-Atlas zur deutschen Sprache***, ed. a 11-a, München, 1996, la p. 151, putem citi:

> Die š-Aussprache des *s* bezeugen uns einmal deutsche Lehnwörter in den westslawischen Sprachen: Hier ist das alte *s* durch *š bzw. ž* vertreten [...] Zum anderen ist in konservativen Walser- und bairischen Sprachinsel-Mundarten am Südrand der Germania das alte *s* auch vor und zwischen Vokal als š bzw. š-ähnlicher Laut bewahrt.

Deci, chiar dacă vorbim şi în continuare, pentru limba germană, de [s] sau [z] intervocalici sau la inițială urmate de vocală, ne referim la situația de astăzi din dialectele săseşti.

Trebuie să ne gândim că aceste împrumuturi provin din variante dialectale din perioada germanei de sus medii (Mittelhochdeutsch), şi chiar mai devreme (B. Capesius, *Wesen und Werden des Siebenbürgisch-Sächsischen*..., p. 65-66), aflate în curs de dezvoltare, iar pronunțarea ca *š* sau *ž* a acestei africate pentru acea perioadă timpurie, nu se ştie exact în ce măsură şi cum era ea repartizată şi realizată la coloniştii "saşi" veniți la noi de pe teritorii atât geografic cât şi lingvistic diferențiate. Cert este, că în Transilvania au fost colonizați germani (şi nu numai germani) de pe un teritoriu foarte vast din vestul spațiului lingvistic german şi pînă în est la Elba. Au fost aduşi la noi, în diverse straturi, vorbitori de dialecte ce aparțineau unele de germana de sus, altele de germana de jos (Hochdeutsch, Niederdeutsch), ba chiar din părțile sudice ale acestui spațiu lingvistic meridional (Oberdeutsch).

O altă problemă care se pune, şi care este discutată în tratatele de dialectologie germană şi de istoria limbii germane, este situația neclară şi deosebită a dialectelor germane dintre Rin şi Mosela, de unde se presupune că au venit cei mai mulți colonişti germani în Transilvania. Unii lingvişti susțin că acest spațiu a fost inițial german de jos (Niederdeutsch) şi a fost apoi "cucerit" de germana de sus (Hochdeutsch). Oricum, aici se vorbesc dialecte (Moselfränkisch, Ripuarisch) care aparțin de "Mitteldeutsch" (germana de mijloc) aşa-numita fîşie ce face trecerea de la germana de jos la germana de sus. În aceste dialecte controversate, atât de

BDD-A13225 © 2001 Mirton Verlag
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:40 UTC)

cunoscuta a doua mutație consonatică germană, care a pornit din sudul spațiului lingivstic german spre nord, nu există ca fenomen general, ci este înregistrată doar în anumite cuvinte. Aceasta este însă situația din zilele noastre. Această mutație consonantică, în funcție de care lingviştii au efectuat repartizarea pe grupuri a dialectelor germane, se presupune că se afla în curs de defăşurare în aceste teritorii tocmai când au fost strămutați din aceste zone o parte a strămoşilor "saşilor" transilvăneni. Ea a durat, în aceste părți, cam de pe la anul 800 până în 1200. (Gothard, Lerchner, ***Zur II. Lautverschiebung im Rheinisch-Westmitteldeutschen. Diachronische und diatopische Untersuchungen***, Halle/ Saale, 1971.)

Întorcându-ne în Transilvania, trebuie să insistăm asupra faptului că dialectele vorbite de saşi astăzi, atât de diferite încă de la o localitate la alta, sunt rezultatul unei lungi evoluții, a unui proces îndelungat de nivelare, care mai durează şi astăzi, acolo unde mai trăiesc saşi. Premisele unei dezvoltări atât de spectaculoase mai ales sub aspect fonetic al acestor dialecte germane săseşti au fost următoarele:

1. Colonişti germani şi de alte naționalități veniți din spații geografice şi lingvistice foarte diferite. Faze de limbă foarte veche şi diferențieri mari între dialectele vorbite de colonişti, care mai apoi s-au pierdut, în mare parte.
2. Colonizarea în etape diferite.
3. Izolarea coloniilor săseşti de restul spațiului lingvistic german.
4. Contactul cu limba scrierilor lui Luther în secolul al XVI-lea.
5. Contactul cu populațiile aloglote din Transilvania, condiționat de la caz la caz de starea socială a coloniştilor germani (nesupuşi sau iobagi).

Urmele diferențierilor dialectale pot fi urmărite şi astăzi în dialectele săseşti (*bissken*: = *bisschen* ş. a., [kăn] = sufixul diminutival *-chen* [çăn], aşa cum îl cunoaştem şi din germana literară. Altă formă a acestui sufix diminutival este *-(t)schen*, acestea trei având o distribuție complementară, în funcție de natura sunetului anterior (B. Capesius, *lucr. cit.*, p. 70). Altele, dispărute sau nu din dialecte sunt atestate în împrumuturile de origine germană din română: *strujac* 'saltea de paie' / germ. lit. *Strohsack*, cu rostirea germană de jos (Niederdeutsch) a grupului consonantic *st-* la început de cuvânt, față de foarte vechiul *ştreang* /germ. lit. *Strang*. O rostire germană de jos o atestă şi etimonul împrumutului *spițuri* 'dantelă de pus la cearşaf (Oltenia)' [CADE s. v.: 'horbote lucrate cu iglița'], care este germ. *Spitze(n)* cu *s-* (din grupul consonantic inițial *sp*) netrecut la [ʃ]. (La fel: *spargă* / *şpargă* 'sparanghel' (CADE s. v.), în Transilvania, unde nu se poate invoca cu uşurință evitarea rostirii grupului consonantic inițial *şp- > sp-*, contrar modelului german, deoarece rostirea aceasta a grupului consonantic amintit încă mai este frecventă: *şpital*, *şpețial*, precum şi în cazul grupului consonantic inițial *şt-*: *ştudent, ştate (de plată)* etc. Varianta cu *şp-* la inițială, *şpargă* se poate explica şi din magh. *spárga*, dar şi din germ. *Spargel* [ʃpargəl]).

Nu trebuie să uităm că nu există documente care să facă pe deplin lumină în problema colonizării cu "saşi" a Transilvaniei. Pentru a putea depista teritoriile de origine ale saşilor, s-a apelat inclusiv la descoperiri arheologice, la distingerea diferitelor tipuri de ceramică (roşie şi cenuşie), la analiza stilului de construcție a bisericilor (romanic, mai vechi, sau gotic, mai nou), sau la tipul de construcție al caselor coloniştilor (de tip francon sau saxon, "fränkisch", "sächsisch"). În unele documente păstrate acolo de unde au plecat aceşti colonişti se spune doar că au

BDD-A13225 © 2001 Mirton Verlag
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:40 UTC)

plecat în Ungaria, de multe ori însă nu se ştie dacă au ajuns în Transilvania sau s-au stabilit pe teritoriul Ungariei de astăzi.
O altă latură pe care am abordat-o în întreprinderea de față este cea privitoare la cuvintele de origine franceză din germană, care au intrat prin intermediul dialectelor germane vorbite la noi în română. Majoritatea coloniştilor germani strămutați la noi provine din teritoriile de vest ale spațiului lingvistic german şi vorbea dialecte germane în care elementele de origine franceză au o pondere numerică foarte însemnată. Pe lângă elementele lexicale vechi de origine franceză, din aceste dialecte germane, vestice, trebuie să le amintim şi pe cele mai noi, intrate în urma unei puternice influențe exercitate de limba franceză, văzută ca model, asupra germanei literare.
De situația din limba germană ne-am folosit şi atunci când, în cazul unor cuvinte, aceasta prezintă o evoluție "logico-semantică paralelă" cu cea din română, pentru a stabili originea unor cuvinte cum ar fi *păcăli* sau *pic* (v. infra). În aceste cazuri nu este vorba de o influență germană asupra limbii române, ci de structuri logico-formale ajutătoare.
Am insistat mai mult asupra informațiilor privitoare la dialectele săseşti din Transilvania, deoarece dialectele germane "şvăbeşti" vorbite în Banat nu pun atât de multe probleme pentru specialişti.

Bibliografie, sigle şi abrevieri

AUT **= *Analele Universității de Vest din Timişoara***
bair. = bairisch
bav. = bavarez
Binder, Stefan, *Contribuții la studiul elementelor germane în lexicul graiurilor populare româneşti*, I, II, III, IV. In: ***AUT*, Seria *Ştiințe Filologice***, III (1965), IV (1966),V (1967), VI (1968), p. 103-123; 221-247; 49-73; 189-203.
CADE **=** Candrea, Ion Aurel, ***Dicționarul enciclopedic ilustrat "Cartea românească"*,** Bucureşti, 1931.
Capesius, Bernhard, *Soziologische Aspekte im Siebenbürgisch-Sächsischen*. In: Helmut Kelp (coord.), ***Germanistische Linguistik in Rumänien. 1958-1983***, Bucureşti, 1993, p. 124-134.
Idem, *Wesen und Werden des Siebenbürgisch-Sächsischen*. In: Helmut Kelp (coord.), op. cit, p. 56-81.
Crössmannn-Osterloh, Helga, ***Die deutschen Einflüsse auf das Rumänische***, Tübingen, 1985.
Cujbă, Cornelia, ***Influența limbii germane asupra vocabularului limbii române literare contemporane***, Rezumatul tezei de doctorat, Universitatea "Al. I. Cuza" Iaşi, 1988.
Idem, *Promotori ai elementului german în Moldova*. In: ***Beiträge zur Geschichte der Germanistik in Rumänien***, Bucureşti, 1997, p. 117-131.
DGR = ***Dicționar român-german***, ed. a II-a revăzută şi îmbogățită, coord. Mihai Isbăşescu, M. Iliescu, Bucureşti, 1989.
DRG = ***Dicționar german-român***, Mihai Isbăşescu, M. Iliescu (coord.), ed. a II-a, revăzută şi îmbogățită, Bucureşti, 1989.

BDD-A13225 © 2001 Mirton Verlag
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:40 UTC)

DSB I-IV = Maria Purdela Sitaru, Sergiu Drincu, ***Dicționarul subdialectului bănățean***, vol. I-IV, Timişoara, 1985-1988.
dtv – *Atlas zur deutschen Sprache*, elaborat de Werner König, ed. a 11-a, München, 1996.
DWB = Grimm, Jacob şi Wilhelm, ***Deutsches Wörterbuch***, 16 vol., Leipzig, 1854-1961. Ed. revizuită, Leipzig, 1965 ş. u.
ELS I = ***Wörterbuch der Elsässischen Mundarten***, prelucrat de E. Martin şi H. Lienhart, Vol. I (A-N), Strassburg, 1899. Berlin /New York 1974.
Frings, Theodor, ***Grundlegung einer Geschichte der deutschen Sprache***, ed. a 3-a lărgită, Halle (Saale), 1957.
Idem, „Sprache und Geschichte", I-III. In: ***Mitteldeutsche Studien***, nr. 16, 17, 18, revistă editată de Th. Frings şi K. Bischoff, Halle (Saale), 1956.
Gehl, Hans, Purdela Sitaru, Maria (coordonatori), *Interferenzen in den Sprachen und Dialekten Südosteuropas*. In: ***Materialien***. Heft 4, Tübingen, 1994.
germ. dial. = germanul dialectal
germ. lit. = germanul literar
Ioniță/Gehl = Ioniță, Vasile, Gehl, Hans, „Ethnographische deutsche Entlehnungen in den Banater rumänischen Mundarten". In: ***Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik***, LX (1993), nr. 2, p. 158-199.
Irimescu, Ileana, *Câteva contribuții privind influența limbii române asupra graiurilor şvăbeşti din Banat*. In: ***Gheorghe I. Tohăneanu 70***, Timişoara, 1995, p. 251-255.
Idem, *Două împrumuturi de origine germană din Banat*. In ***AUT, Seria Ştiințe Filologice***, XXXIII, 1995, p. 167-171.
Kelp, Bernhard (coord.), ***Germanistische Linguistik in Rumänien. 1958-1983***, Bucureşti, 1993.
Kisch, Gustav, ***Germanische Kontinuität in Siebenbürgen***, Jena, Leipzig, 1936.
Klaster-Ungureanu, Grete, *Luthers Sprache in Siebenbürgen*. In: Helmut Kelp (coord.), *op. cit.*, p. 303-317.
Kluge, Friedrich, ***Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache***, ed. a 23-a, revizuită de Elmar Seebold, Berlin/New York, 1995.
Kottler, Peter, *Sprachliche Kennzeichnung der Banater Deutschen*. In: Hans Gehl, ***Banater Volksgut***, Timişoara, 1984, p. 226-264.
Idem, *Die Deklination des Adjektivs in den Banater Mundarten mit vorwiegend westmitteldeutschem Gepräge*. In: ***AUT, Seria Ştiințe Filologice***, XI (1973), p. 31-50.
Idem, ***Die Grundformen des Verbs in den Banater Mundarten rhein- und moselfränkischer Prägung***, Timişoara, TUT, 1977.
Krauß, Friedrich, ***Wörterbuch der nordsiebenbürgischen Handwerkssprachen***, Siegburg, 1957.
LR = *Limba română*
Lothr. = ***Wörterbuch der deutsch-lothringischen Mundarten***, prelucrat de Michael Ferdinand Follmann, Leipzig, 1909.
LUX I = ***Luxemburger Wörterbuch***, vol. I-V, Luxemburg, 1950-1977.
Mihăilă, DLRV = Mihăilă, G., Dicționarul limbii române vechi.
Nordsieb. I = ***Nordsiebenbürgisch-sächsisches Wörterbuch***, fondat Friedrich Krauß, redactat de Gisela Richter, vol. I Köln şi Viena, 1986 ş. u.
Paul, Hermann, ***Mittelhochdeutsche Grammatik***, ediția a 21-a revăzută de Hugo

BDD-A13225 © 2001 Mirton Verlag
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:40 UTC)

Moser şi Ingeborg Schröbler, Tübingen, 1975.
Pfälz. I = ***Pfälzisches Wörterbuch***, 6 vol., fondat de Ernst Christmann, redactat de Julius Krämer, Post, Rudolf, Josef Schwing, Sigrid Bingenheimer, Wiesbaden / Stuttgart, vol. I (A-B/P) 1965-1997.
Post, Rudolf, ***Pfälzisch. Einführung in eine Sprachlandschaft***, Landau/Pfalz, 1992.
Idem, ***Romanische Entlehnungen in den westmitteldeutschen Mundarten. Diatopische, diachrone und diastratische Untersuchungen zur sprachlichen Interferenz am Beispiel des landwirtschaftlichen Sachwortschatzes***, Wiesbaden, 1982.
Puşcariu, Sextil, ***Limba română***, vol. I, *Privire generală*, prefață de G. Istrate, Bucureşti, 1976.
REW = Meyer-Lübke, Wilhelm, ***Romanisches Etymologisches Wörterbuch***, ed. a 5-a, Heidelberg, 1972.
Rhein. I = Müller, Josef, ***Rheinisches Wörterbuch***, vol. I, Bonn, 1928.
rheinfr. = rheinfränkisch
Ringseis, Franz, ***Neues Bayerisches Wörterbuch***, ed. a 3-a, München, 1994.
să. = săsesc
Schirmunski, Viktor, ***Deutsche Mundartenkunde***, Berlin, 1962.
Schmeller = Schmeller, Andreas, ***Bayerisches Wörterbuch,*** 4 vol., Tübingen 1827, 1828, 1836, 1837. Reprint 1985.
Schützeichel, Rudolf, ***Die Grundlagen des westlichen Mitteldeutschen***, Tübingen, 1976.
Sieb-sächs = ***Siebenbürgisch-sächsisches Wörterbuch***, vol. I-II prelucrate de Adolf Schullerus ş. a., Berlin/Leipzig, 1924-1926; vol. III-V prelucrate de Gisela Richter, Anneliese Thudt ş. a., Berlin/Bucureşti, 1971-1975; fasc. 1-2 din vol. V prelucrate de Johann Roth, Friedrich Krauß ş. a., Berlin/Leipzig, 1929-1931.
WBÖ = ***Wörterbuch der Bairischen Mundarten in Österreich***, editat de Viktor Dollmayr şi Eberhard Kranzmayer, Viena, 1963 ş. u.
Wiesinger, Peter, Raffin, Elisabeth, în colab. cu Gertraude Voigt, ***Bibliographie zur Grammatik der deutschen Dialekte. Laut-, Formen-, Wortbildungs- und Satzlehre***, Berna, Frankfurt pe Main, 1982.
Wolf, Johann, ***Banater deutsche Mundartenkunde***, Bucureşti, 1987.

BDD-A13225 © 2001 Mirton Verlag
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:06:40 UTC)